

พุทธธรรมการสอนสังคมศึกษาเพื่อการอนุเคราะห์อย่างบูรณาการ

Buddha Dham in Teaching Social Studies for Integration Aiding

กิตินันท์ ปัญญา¹ สุกัญญาณัฐ ออบสิน²

นิสิตดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์^{1 2}

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1 2}

Kitinan Panya¹ Sukanyanat Obsin²

Ph.d Student for Department Teaching Social Studies, Faculty of Education¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University¹

บทคัดย่อ

พุทธธรรมการสอนสังคมศึกษาเพื่อการอนุเคราะห์อย่างบูรณาการนั้น คือการช่วยเหลือสรรพสัตว์ในครั้งที่ทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วนั้น เกิดจากพระพุทธรูปที่มีอยู่ในพระองค์ โดยเฉพาะพระปัญญาคุณและพระมหากรุณาธิคุณ ซึ่งพระพุทธรูปสามารถละอริชชา ตัณหา และอุปาทานได้แล้ว จึงทรงมีพระปัญญาและกรุณาเป็นแรงจูงใจในการกระทำกิจต่าง ๆ ในสังคม เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์เป็นฉันทะที่มุ่งหวังประโยชน์และความอยู่ดีมีสุขเพื่อผู้อื่นและสังคม พระพุทธรูปทรงให้ความช่วยเหลือผู้คนในสังคมทางด้านจิตใจแก่ผู้ประสบปัญหา หรือความทุกข์โดยเน้นการเยียวยาจิตใจ เพื่อให้บุคคลในสังคมเหล่านั้นพ้นจากความทุกข์ ความโศกเศร้า และมีคุณธรรมในจิตที่พัฒนาขึ้น จนกระทั่งเกิดดวงตาเห็นธรรม เป็นอริยบุคคล เป็นการบำเพ็ญพุทธกิจทางด้านปัญญา การที่พระพุทธรูปทรงให้ความช่วยเหลือโดยเน้นการส่งเสริมหรือพัฒนาจิตใจให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น จนกระทั่งเกิดปัญญา รู้แจ้งสัจธรรม เป็นพระอริยบุคคล พ้นจากกิเลสและความทุกข์ คือพุทธธรรมเพื่อการสอนสังคมศึกษาเพื่อการอนุเคราะห์อย่างบูรณาการอย่างหาที่สุติมิได้

คำสำคัญ: พุทธธรรม, สังคมศึกษา, การอนุเคราะห์อย่างบูรณาการ

Abstract

Buddha Dham in teaching social studies for integration aiding was for all being helpful. After Buddha got enlightenment which have kindness from him especially wisdom and compassion as he could be from ignorance passion and imagination. He who was wisdom and compassion to motivate all action in social for assisting all creatures without suffering then exist with happiness. Buddha has given all human being who got from mental suffering or

emphasized their mind suffering that for them without all suffering and the cultivate moral and ethical until developing them have been with consent to concrete Dhamma. They could have been an excellent path. There was Buddha' perform by wisdom and the search for helping by emphasizing mental development supporting more and more until getting clear from evil and suffering. That is Buddha Dham in teaching social studies for integration aiding a so on.

Keyword: Buddha Dham, social studies, integration aiding.

1. พุทธธรรมเพื่อการสอนสังคมศึกษาทางเศรษฐกิจระดับปัจเจกชน

ประเด็นปัญหาหลักของแต่ละชาติ มุ่งไปสู่หลักใหญ่ ๆ 4 ประเด็น คือ เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ความมั่นคง แต่ละประเด็นปัญหาล้วนมีความจำเป็นและอิงอาศัยกันและกัน ถ้าเศรษฐกิจดีอย่างอื่นก็พลอยหมดปัญหาไป หรือมีปัญหาที่เพียงเล็กน้อย ถ้าเศรษฐกิจมีปัญหา อย่างอื่นก็พลอยได้รับผลกระทบด้วย ทำให้เกิดภาวะสะดุดเป็นลูกโซ่ ในฐานะเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญอย่างนี้ พุทธธรรมจึงมองจึงมองเห็นว่าการจะลดปัญหาแก้ไขเรื่องเศรษฐกิจให้ลดน้อยลง หรือหมดปัญหา ต้องมีการศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวัน จึงจะสามารถแก้ไขปัญหาได้ หลักพุทธธรรมที่จะนำมาศึกษาในบทเรียนนี้สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้อย่างแน่นอน เพียงแต่ผู้ศึกษาต้องนำไปประยุกต์ใช้อย่างจริงจังเท่านั้น เพราะนี่คือคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นคำสอนของผู้หมดปัญหา สิ่งที่น่ามาสอนจึงเป็นไปเพื่อหมดปัญหา มิใช่เป็นไปเพื่อให้เกิดปัญหา ทุกระดับของสังคมสามารถนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติเพื่อขจัดปัญหาได้อย่างเหมาะสม ปัญหาจึงอยู่ที่ผู้ปฏิบัติ มิใช่อยู่ที่หลักการและวิธีการ เช่นเดียวกับคนไข้ การที่โรคจะหาย คนไข้ต้องรับประทานยาตามคำสั่งของแพทย์ มิใช่หายเพราะแพทย์สั่ง คำสอนทางพระพุทธศาสนามีไว้ให้คนปฏิบัติตาม ผู้ปฏิบัติจะได้รับประโยชน์เองโดยไม่ต้องรอฟังคำสั่งจากใคร ๆ ตัวอย่างหลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารด้านเศรษฐกิจ เช่น (นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ, 2554 : 70)

ทฤษฎีมกัตถประโยชน์ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา มิได้ปฏิเสธความร่ำรวยมั่งคั่ง แต่มีวิถีทางที่จะนำพาไปสู่ความร่ำรวยมั่งคั่งที่ยั่งยืนอย่างรอบด้าน รวมทั้งช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน (ทรัพย์) ให้ปลอดภัย ไม่ใช่เพียงจนเดี๋ยวรวยโดยฉับพลัน **ในความรู้สึก** ของคนทั่ว ๆ ไปมักมีมุมมองและทัศนคติในลักษณะที่ว่า พระพุทธศาสนามีคำสอนที่มุ่งเน้นในทางให้มนุษย์ลดละซึ่งกิเลส นำพาวิถีชีวิตมุ่งตรงสู่ทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ซึ่งดูเหมือนหนึ่งว่า ไม่ให้ความสนใจในมิติมาความมั่งคั่งด้านเงิน ๆ ทอง ๆ ของการดำเนินชีวิต แต่ในความเป็นจริงแล้ว “**หลักธรรมในพระพุทธศาสนา มิได้ปฏิเสธความร่ำรวยมั่งคั่ง แต่มีวิธีที่นำพาไปสู่ความร่ำรวยมั่งคั่งที่ยั่งยืน เสริมสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ไม่ใช่เพียงจนเดี๋ยวรวยโดยฉับพลัน**”

ยอมทำให้เข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องที่เป็นไปในลักษณะของประโยชน์สุขในปัจจุบัน ที่มีมิติที่ครอบคลุม การดำเนินชีวิตทั้งการอยู่ การกิน รวมถึงความสัมพันธ์ทางกิจกรรมของเศรษฐกิจในทุก ๆ เรื่องเลยทีเดียว นำพามาซึ่งความมั่นคงและสมบูรณ์ ซึ่งหลักธรรมที่นำพาสู่ความ “ร่ำรวยและมั่งคั่ง” อย่างยั่งยืนนั้นโบราณ ท่านเรียกว่า “หลักธรรมหัวใจเศรษฐี (อุ อา ก ส)” โดยมีสาระสำคัญโดยสรุป 4 ประการ กล่าวคือ

1. อุฏฐานสัมปทา เป็นอย่างไร ? คือ กุลบุตรหาเลี้ยงชีพด้วยความขยันในการงาน...เธอเป็นผู้ขยันขำขัน ขำนาถ ไม่เกียจคร้านในงานนั้น ประกอบด้วย ปัญญาเครื่องสอบสวน ตรวจตรา รู้จักวิธีปฏิบัติในเรื่องนั้น ๆ สามารถทำ สามารถจัดการ นี้เรียกว่า อุฏฐานสัมปทา

2. อารักขสัมปทา เป็นอย่างไร ? คือ กุลบุตรมีโภคทรัพย์มาก ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรแล้ว ...เธอจัดการคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้โดยพิจารณาว่าทำอย่างไร พระราชาทั้งหลายจะไม่พึงบริโภครทรัพย์ เหล่านั้นเสีย พวกโจรไม่พึงลักไปเสีย ไฟไม่พึงไหม้ไปเสีย น้ำไม่พึงพัดพาไปเสีย นี้เรียกว่า อารักขสัมปทา

3. กัลยาณมิตตตา เป็นอย่างไร ? คือ กุลบุตรเข้าอาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือตำบลใดก็ตาม เธอเข้าสนิท สนมสนทนาปราศรัย ถกถ้อยปรึกษากับท่านที่เป็นคหบดีบ้าง บุตรคหบดีบ้าง พวกคนหนุ่มที่มีความประพฤติ เป็นผู้ใหญ่บ้าง คนสูงอายุที่มีความประพฤติเป็นผู้ใหญ่บ้าง ผู้ประกอบการด้วยศรัทธา...ศีล...จาคะ... และ (ปัญญา) เธอศึกษาเยี่ยงอย่างความเพียบพร้อมด้วยศรัทธา...ศีล..จาคะ และปัญญาของเธอ

4. สมชีวิตา เป็นอย่างไร ? คือ กุลบุตรเป็นผู้เลี้ยงชีวิตเหมาะสม ไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไป ไม่ให้ผิดเคืองเกินไป โดยรู้เข้าใจในทางเพิ่มพูนและทางเสื่อมถอยแห่งโภคทรัพย์ ว่าทำอย่างนี้รายได้ของเราจึงจะเหนือ รายจ่าย และรายจ่ายของเราจึงจักไม่เหนือรายได้ เปรียบเหมือนคนช่างหรือลูกมือคนช่าง ยกตราซึ่งขึ้นแล้ว ย่อมรู้ว่าหย่อนไปเท่านั้น หรือเกินไปเท่านี้ ถ้าหากกุลบุตรนี้มีรายได้น้อย แต่เลี้ยงชีวิตอยู่อย่างฟุ่มเฟือย ก็จะมีผู้กล่าวหาเอาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้ใช้สมบัติเหมือนกินมะเดื่อ ถ้ากุลบุตรนี้มีรายได้มาก แต่เลี้ยงชีวิตอย่างผืดเคือง ก็จะมีผู้กล่าวหาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้คงจะตายอย่างคนอนาถา แต่ด้วยเหตุที่กุลบุตรเลี้ยงชีวิตเหมาะสม (อง.อรรถก. (ไทย) 23/144/289)

ประการที่หนึ่ง : ขยันหา (อุฏฐานสัมปทา) หมายถึง ความขยันหมั่นเพียร เสาะแสวงหาหนทาง วิธีการในการทำมาหากิน รวมถึงกินลึกลงไปในเรื่องของควมมีศีลธรรมและคุณธรรมนำทางความขยันนั้น เป็นไปในลักษณะของความขยันใน “สัมมาอาชีวะ” เป็นอาชีวะที่ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม หากเป็นความ ขยันที่ผิดเพี้ยนจากครรลองคลองธรรมนำไปสู่การประกอบอาชีพที่ไม่สุจริตแล้วนั้น ไม่ใช่ความหมายของคำว่า ขยันตามหลักธรรมหัวใจเศรษฐี เกี่ยวเนื่องจาก หากประกอบอาชีพที่ไม่สุจริตแล้วล้วนแต่ นำพามาซึ่งความ เดือดร้อนในอนาคต เปรียบเสมือนเป็นการไปเปิดเบียนเอาทรัพย์สินของบุคคลอื่นมาเป็นของตัวเอง ถึงแม้ว่า หากในปัจจุบันกฎหมายนั้นยังไม่สามารถที่จะเอาผิดได้ แต่ตัวเราก็อ้างใจตัวเองว่า ทรัพย์สินดังกล่าวที่หามา ได้นั้นไม่ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม ก็เกิดความทุกข์ใจในความกลัวว่าสักวันหนึ่งจะถูกจับได้และได้รับผล

กรรมนั้น ดังเช่นกรณีที่เราคงจะเคยได้ยินหรือเห็นตามข่าวสารทั่วไปที่มีแก๊งค์ตมตุนไปหลอกลวงชาวบ้านในรูปแบบต่าง ๆ ทั้ง ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ถือเป็นความขยันในช่องทางและวิธีการที่ผิด ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนท้ายที่สุดก็นำพาให้ชีวิตของตนเองเดือดร้อน (ติดคุก) จากการกระทำดังกล่าว (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557)

ประการที่สอง : รักษาดี (อารักขสัมปทา) หมายถึง การเก็บรักษาทรัพย์สินเป็นการต่อยอดมาจากเงินทองที่เราขยันหามาจากสัมมาอาชีพที่สุจริตนั้น ก็นำไปใช้ในการบริหารจัดการทรัพย์สินดังกล่าวให้งอกเงยออกดอกออกผลตามมาด้วย เป็นไปในลักษณะของการเก็บรักษาและใช้ไปในทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด หลักธรรม “อารักขสัมปทา (รักษาดี)” ในข้อนี้มีจุดมุ่งหมายสอนให้ประหยัคมัธยัสถ์รู้จักเก็บออมรวมความถึงรู้จักบริหารการใช้จ่าย ซึ่งนัยก็เปรียบเสมือนเป็นการดูแลรักษาคุ้มครองโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยสัมมาอาชีพไม่ให้หมดไปไปในทางที่เสื่อมเสียและเป็นอันตรายต่อตนเองและผู้อื่นหรือให้รู้จักในคุณค่าของทรัพย์สินที่หามาได้โดยรู้จักเก็บและใช้ไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อตนและบุคคลอื่น

“รักษาดีในหลักธรรมของหัวใจเศรษฐกิจ จึงมีมิติที่ต่อยอดมาจากการขยันหาที่เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วควรเก็บรักษาไม่ใช่สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินให้กับอนาคตที่มีความไม่แน่นอนรออยู่ ก็นำไปถึงการใช้จ่ายในทรัพย์สินที่หามาได้ไปในทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการบริหารจัดการที่ใช้สติและปัญญานำทาง ก่อนที่จะลงทุนในอะไร ควรที่จะศึกษาข้อมูลให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ แจ่มแจ้ง เสาะแสวงหาข้อมูลให้มากที่สุดเพื่อนำมาเข้าสู่กระบวนการกลั่นกรองด้วยปัญญานำพาไปสู่การลงทุนที่มั่นคงและมีประโยชน์สูงสุด ไม่ใช่ลงทุนด้วยแรงขับ แรงบีบคั้นและบังคับจากภายนอก”

ประการที่สาม : ผูกไมตรีกับกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตรตา) หมายถึง การรู้จัก “คบคนดี มีความเป็นเพื่อนแท้” ความเป็นเพื่อนแท้นั้นย่อมนำพามิตรไปในเส้นทางที่ดี ๆ จะพึงสังเกตได้ว่าหลักธรรมในข้อนี้ต่อยอดมาจากการขยันหาและรักษาดี เกี่ยวเนื่องจาก มนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง ดังนั้น หากว่าเรามีกัลยาณมิตรแล้ว ความเจริญก้าวหน้าก็เกิดขึ้น เช่น

ในวิถีชีวิตของสังคมเศรษฐกิจที่มนุษย์ถือเป็นสัตว์สังคมที่ต้องเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งสำคัญอีกประการในการดำเนินชีวิตก็คือการเลือกคบมิตร ซึ่งถือได้ว่าเป็นเป็นองค์ประกอบสำคัญตามหลัก “มงคลชีวิต ๓๘ ประการ” อันเป็นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยมงคลแรกคือ “ไม่คบคนพาล” และต่อยอดมงคลประการที่สองคือต้องรู้จัก “คบบัณฑิต” เป็นที่น่าพึงสังเกตว่าหลักธรรมมงคลชีวิตในพระพุทธศาสนาที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ยกเอามาว่าเป็นหลักปฏิบัติในลำดับที่ ๑ และ ๒ นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคน บ่งชี้ให้เห็นว่าปัญหาที่สำคัญของการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนานั้นสิ่งสำคัญและต้องคำนึงถึงในเบื้องต้นคือเรื่องคน ดังที่เคยได้ยินได้ฟังมาบ่อย ๆ

ในทำนองที่ว่า “คนนี้เสียคนเพราะคบเพื่อนไม่ดี ส่วนคนนี้ได้ดีเพราะมีเพื่อนที่ดีคอยแนะนำและช่วยเหลือ เกื้อกูลไม่ให้เกิดทางผิด”

ประการที่สี่ : ดำรงชีวิตแบบพอเพียง (สมชีวิตา) หมายถึง การรู้จักคุณค่าของทรัพย์สินเงินทอง ที่หามาได้ใช้จ่ายให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย รวมถึงกินลึกลงไปใน ความพอประมาณ ความสมเหตุสมผล ความสมดุล และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชีวิต เกี่ยวเนื่องจาก ความพอเพียง มีลักษณะอภาลิโก (ไม่เลือกกาลไม่เลือกสมัย) คือ สามารถใช้ได้ทุกเวลาและทุกสถานที่ เพราะเป็นหลักแห่งความเป็นจริงเสมอ “ความพอเพียง” มีคุณลักษณะ ที่สำคัญคือ (วสิน อินทรสระ, 2554 : 111)

ประการแรก ความพอประมาณ คือ เป็นความพอดีที่ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป หรือ ไม่สุดโต่งทั้งสองด้านไม่ว่าจะเป็นมิติทางสังคม มิติทางการเมือง และมิติทางเศรษฐกิจ และที่สำคัญในความพอดีที่มีอยู่หรือได้มานั้นต้องไม่เบียดเบียนตนเองและไม่ก้าวข้ามไปเบียดเบียนคนอื่น เป็นความพอดีที่ตั้งอยู่บนหลักของศีลธรรมและคุณธรรมเป็นสำคัญ

ประการที่สอง ความสมเหตุสมผล ประกอบไปด้วย 1) ความสมเหตุสมผลในการจัดลำดับความสำคัญ เป็นการจัดลำดับความสำคัญในการตัดสินใจของทุกมิติทั้งเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ในประเด็นที่มองถึงความสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โดยมีผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง 2) ความสมเหตุสมผลในกระบวนการดำเนินการ เป็นการคำนึงถึงความเหมาะสมของวิธีการและขั้นตอนของการดำเนินการต้องโปร่งใส ไม่เอื้อผลประโยชน์ให้กับกลุ่มตนเองและพวกพ้อง ที่สำคัญต้องยึดหลักธรรมาภิบาล 3) ความสมเหตุสมผลในด้านผลกระทบหรือต้นทุนทางสังคม เป็นการคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อสังคมโดยรวมตลอดจนสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักของความสมดุลและดุลยภาพโดยรวมของมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นที่ตั้ง

ประการที่สาม ความสมดุลของความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ คือ เป็นความสมดุลทางหลักความคิด ความสมดุลทางหลักการพูด ความสมดุลทางหลักการปฏิบัติ รวมถึงความสมดุลในมิติอื่น ๆ ซึ่งเมื่อความพอเพียงเป็นการไม่ไปเบียดเบียนตัวเองและคนอื่น รวมทั้งการไม่ไปเบียดเบียนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยแล้ว ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ในเชิงอุดหนุน ส่งเสริม เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นการดำเนินความสัมพันธ์ที่แสวงหาประโยชน์ส่วนรวม ไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นเป้าหมายหลัก เพื่อนำไปสู่จุดสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง แทนการนำไปสู่จุดวิกฤติ

ประการที่สี่ การสร้างภูมิคุ้มกัน คือ ความสามารถในการรองรับหรือรับมือกับสภาวะการณ์ ความผันผวน และการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ได้เป็นอย่างดี เนื่องจาก ความพอเพียง ทำให้เกิดความสุขระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น จึงได้รับผลกระทบไม่มาก และสามารถกลับสู่จุดสมดุลและดุลยภาพใหม่ได้อย่างรวดเร็ว

การดำรงชีพแบบพอเพียงตามแนวทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกคน ทุกองค์กรและทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพราะเป็นหลักปฏิบัติที่สอดคล้องกับการทำประโยชน์ให้ถึงพร้อมในปัจจุบันด้วยความพอประมาณ สมเหตุสมผล สมดุล และเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง ความพอเพียงหากจะแยกย่อยลงลึกไปในการทำมาหากินของการดำเนินชีวิตแล้วสามารถมองได้ใน 2 มิติ คือ

1) มิติพอเพียงอย่างวัตถุวิสัย เป็นลักษณะของความพอเพียงภายนอก คือ มีกินมีใช้ มีปัจจัยสี่เพียงพอ หรือที่คนส่วนใหญ่เข้าใจในความหมายที่ว่า พอสมควรตามอัตภาพ

2) มิติพอเพียงอย่างจิตวิสัย เป็นลักษณะของความพอเพียงภายใน คือ เป็นความพอเพียงในด้านความรู้สึก ซึ่งแต่ละคนมีไม่เท่ากัน บางคนมีเงินไม่มากก็ถือว่าเพียงพอแล้วสำหรับเขา แต่ในขณะที่บางคนมีทรัพย์สินเงินทองมากมายแต่ก็ยังไม่เพียงพอสำหรับเขา

2. พุทธธรรมการสอนสังคมศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ความหมาย คำว่า “เศรษฐกิจ” มาจาก 2 คำ คือ เศรษฐ แปลว่า ดีเลิศ และว่า กิจ แปลว่า การประกอบกิจการ เมื่อรวมกันจึงได้ความว่า การประกอบกิจการงานเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่าย จ่าย แจก การบริโภค และการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ให้ได้ผลดีเลิศ ส่วนคำว่า พอเพียง หมายถึง ความเหมาะสม หรือ ความพอดี เน้นการผลิตและการบริโภคแบบพออยู่พอกินเป็นหลัก ซึ่งไม่ได้เน้นกำไรสุทธิ หรือความร่ำรวยเป็นเป้าหมายสูงสุด และเมื่อรวมกันจึงได้ความว่า การผลิตจำหน่าย และบริโภคอย่างพอเหมาะพอดี นั่นเอง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นระบบเศรษฐกิจที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงดำริขึ้น เพื่อแสวงหาทางออกจากวิกฤตเศรษฐกิจให้กับสังคมไทย ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ “การที่พึ่งตนเองได้” วัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายหลักของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความสงบสุขของผู้คนในสังคม ประชาชนมีกินมีใช้อย่างเพียงพอแก่ความต้องการ ที่สำคัญต้องไม่ทำตนและผู้อื่นเดือดร้อน เน้นให้คนในชุมชนพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพอเพียง ไปจนถึงขั้นการแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพและเสริมทักษะทางวิชาการที่หลากหลาย ใช้ชุมชนดำรงอยู่ได้ด้วยการยึดหลักแห่งความถูกต้องดีงาม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช)

แนวทางการปฏิบัติตามระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง คือ การนำคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาเป็นแนวทางในการประสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ที่เป็นเกษตรกรอย่างชาญฉลาด และเป็นรูปธรรมหลักจริยธรรมดังกล่าว คือหลักการเดินสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา ในระดับโลภียธรรม การเดินสายกลาง คือธรรมที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านทั่วไปได้แก่ ความเป็นรู้จักพอในการบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ และ การใช้ชีวิตแบบไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ ซึ่งมีลักษณะเป็นการเน้นการลด ละ เลิก อบายมุข ด้วยการประพฤติตามหลักเบญจศีล และ เบญจธรรม ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการเป็นวิถีพุทธ

แนวทางการปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

1. ประหยัด ลดละความฟุ้งเฟ้อ ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้านที่ไม่จำเป็น ดังพระราชดำรัสว่า "ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง"
2. ประกอบอาชีพด้วยความสุจริต ดังพระราชดำรัสที่ว่า "ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นสำคัญ"
3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในการค้าขายกันอย่างรุนแรงดังอดีต ดังพระราชดำรัสว่า "...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรม ทั้งในเจตนาและการกระทำที่ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดเบียนมาจากผู้อื่น..."
4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้จนถึงขั้นพอเพียง ดังพระราชดำรัสว่า "...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกิน เป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไป ก็คือ ให้เกียรติว่าเย็นได้ด้วยตนเอง..."
5. ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทว่า "...พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัวทำลายผู้อื่น พยายามลด พยายามละความชั่วที่ตนเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้งอกงามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น..."

หลักธรรมในเศรษฐกิจพอเพียง ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริและพระราชทานไว้ให้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศแก่คนไทยนั้น วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหลัก คือ ความสงบสุขของผู้คนในสังคม ประชาชนมีกินมีใช้อย่างเพียงพอแก่ความต้องการ ที่สำคัญต้องไม่ทำตนและผู้อื่นเดือดร้อน หากวิเคราะห์โดยละเอียดก็จะพบว่า ทรงประยุกต์มาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา นั่นเอง จาก พระราชดำรัสอธิบายขยายความหมายของระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงที่กล่าวมาข้างต้น นั้นทำให้เราพบว่ามีหลักธรรมต่อไปนี้ปรากฏเป็นรากฐานอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง

หลักมัชฌิมาปฏิปทา (การปฏิบัติตนในทางสายกลาง) มัชฌิมาปฏิปทาในทางพุทธศาสนา หมายถึง ทางสายกลาง คือ การไม่ยึดถือสุดทางทั้ง 2 ได้แก่ อัตตกลิณณโยค คือ การประกอบตนเองให้ลำบากเกินไป และกามสุขัลลิกานุโยค คือ การพัวพันในกามในความสบาย เป็นหลักคำสอนที่ปรากฏในพระธรรมเทศนาถ้อยแรกของพระพุทธเจ้า ที่ทรงแสดงแก่ปัญจวัคคีย์ คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ที่เป็นไปเพื่อการรู้จักการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอดี เป็นแนวทางของการแก้ทุกข์ที่เรียกว่า “อริยมรรคมีองค์ 8” โดยมุ่งเน้นให้มีความสุขกายและสุขใจไปด้วย ดังนี้

1. สัมมาทิฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ หมายถึง การปฏิบัติอย่างเหมาะสมตามความเป็นจริงด้วยปัญญา
2. สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ หมายถึง การใช้สมองความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม
3. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ หมายถึง การพูดต้องสุภาพ แต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม
4. สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติดีงาม ทางกายหรือกิจกรรมทางกายทั้งปวง
5. สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน ไม่คดโกง เอาเปรียบคนอื่น ๆ มากเกินไป
6. สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหะพยายาม ประกอบความเพียรในการกุศลกรรม
7. สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลือนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติ

8. สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัด จากกิเลส นิรณันอยู่เป็นปกติ (ที.ม. (ไทย) 10/299/348; ม.มู (ไทย) 12/149/123)

อตตา หิ อตตโน นาโถ (ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน)

หลัก อตตา หิ อตตโน นาโถ เป็นคำสอนให้บุคคลพึ่งตนเอง ซึ่งแนวทางของระบบเศรษฐกิจพอเพียง ก็ได้มุ่งเน้นให้พึ่งตนเองในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ในการสร้างฐานะ และการเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้ เพื่อใช้จ่ายใช้สอยในยามจำเป็น นอกจากเป็นที่พึ่งแห่งตนแล้ว จะต้องเป็นที่พึ่งของบุคคลอื่นด้วย นอกจากในระดับบุคคลแล้ว ยังมุ่งเน้นให้การพัฒนาประเทศชาติให้พึ่งตนเองในลักษณะ “เศรษฐกิจพอเพียง” นั่นคือการพัฒนาที่ไม่อิงเศรษฐกิจโลกจนเกินไป

หลักสันโดษ มุ่งให้บุคคลพึงพอใจในสิ่งที่ตนเองได้มา และใช้จ่ายในสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ให้บุคคลรู้จักประมาณ ได้แก่ การประหยัดและรู้จักออม ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ้งเฟ้อ ความเป็นอยู่อย่างสงบเรียบง่าย และโปร่งใส ไม่ทะเลาะทอเย้นต่อสู้ และเบียดเบียนบุคคลอื่น ไม่เอาเปรียบเอาเปรียบกัน อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข สันโดษ มีความหมาย 3 นัยคือ ยินดีสิ่งที่ตนได้มา ยินดีในสิ่งที่มิได้อยู่ และ ยินดีด้วยใจที่มั่นคง

โศกอาทิตย 5 เมื่อมีทรัพย์สิน ควรนำมาใช้ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย

- 1) ใช้จ่ายทรัพย์นั้นเลี้ยงตนเอง เลี้ยงครอบครัว มารดาบิดา ให้เป็นสุข
- 2) ใช้ทรัพย์นั้นบำรุงเลี้ยงมิตรสหาย ผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข
- 3) ใช้ป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ
- 4) ใช้เพื่อบำรุงสมณพราหมณ์

5. ทำพลี คือ การสละบำรุงสงเคราะห์ 5 อย่าง ได้แก่ 1) อติถิพลี (ใช้ต้อนรับแขก) 2) ญาติพลี (ใช้สงเคราะห์ญาติ) 3) ราชพลี (ใช้บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร) 4) เทวตพลี (บำรุงเทวดา) และ 5) ปุพพเปตพลี (ทำบุญอุทิศให้แก่บุพการี)

กามโศคสุข 4 (สุขของคฤหัสถ์ 4) คือ คนครองเรือนควรจะมีความสุข 4 ประการ ซึ่งคนครองเรือนควรพยายามให้เข้าถึงให้ได้ คือ

1. อติสุข - สุขเกิดจากการมีทรัพย์ เป็นหลักประกันของชีวิต โดยเฉพาะความอุ่นใจ ปลาบปลื้มภูมิใจว่าเรามีทรัพย์ที่หามาได้ด้วยกำลังของตนเอง
2. โภคสุข - สุขเกิดจากการบริโภคทรัพย์ หรือใช้จ่ายทรัพย์ คือ รู้จักใช้จ่ายทรัพย์นั้นให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของตน เลี้ยงดูบุคคลอื่น และทำประโยชน์สุขต่อผู้อื่นและสังคม เป็นต้น
3. อนณสุข - สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ไม่ต้องทุกข์ใจ เป็นกังวลใจเพราะมีหนี้สินติดค้างใคร
4. อนวัชสุข - สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ คือ มีกายกรรม วาจากรรม มโนกรรมที่สุจริต ที่ใครจะว่ากล่าวติเตียนไม่ได้ มีความบริสุทธิ์ และมีความมั่นใจในการดำเนินชีวิตของตน

โดยสรุป เศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับหลักธรรมใน พระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่าเป็นหลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ที่มุ่งให้มนุษย์จำกัด หรือความอยาก หรือความต้องการของตนเอง แทนการกระตุ้นค้นหาหรือความอยาก เพื่อให้เกิดการบริโภคมากขึ้น (บริโภคนิยม) เนื่องจากพระพุทธศาสนา เห็นว่าความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีขีดจำกัด แต่ขณะเดียวกันทรัพยากรมีขีดจำกัด หากมีการใช้เกินความจำเป็น ทรัพยากรเหล่านั้นก็จะหมดสิ้นไปในที่สุด การปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องหันมาแก้ไขที่ตนเองก่อน จำกัดความอยาก ความต้องการ ให้รู้จักพอดี ไม่บริโภคเกินความพอดีหรือตกเป็นทาสของวัตถุ

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่ถูกหล่อหลอม มาจากความเป็นจริงแห่งธรรมชาติ ที่มนุษย์ทุกคนต้องศึกษาให้เข้าใจ และต้องนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงความเป็นจริงของธรรมชาติ ความเป็นจริงของชีวิต ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดควรยึดถือเป็นที่พึ่ง สิ่งใดไม่ควรยึดถือเป็นที่พึ่ง เมื่อได้ศึกษาจนเข้าใจ และนำไปปฏิบัติจนเกิดผลแล้วจนพบความเป็นจริงแห่งชีวิตว่าสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรง ชีวิต คืออะไร เมื่อนั้นก็จะได้เข้าใจในหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างดี เพราะหลักเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นนโยบายที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงของชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเอง (นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ, 2560 : 18)

ความสอดคล้องของหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา

1. เน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม กล่าวคือ เป็นระบบการพัฒนาชีวิตของปัจเจกชน ควบคู่กับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมคือความเมตตา ความเกื้อกูลสงเคราะห์ ความสามัคคี ความไม่เห็นแก่ตัว ดังหลักของระบบเศรษฐกิจพอเพียงที่กล่าวไว้ว่า มนุษย์อยู่ดี ชุมชนอยู่ดี ธรรมชาติยั่งยืน
2. เป็นระบบเศรษฐกิจแบบมีซิมมา ที่มีสัมมาอาชีวะเป็นหัวใจสำคัญ ซึ่งสามารถโยงไปสู่การที่พระพุทธศาสนามีท่าทีปฏิเสธความสุดโต่ง 2 ด้าน คือ การหมกมุ่นในกามสุขอย่างเดียว และการทรมานตนเองในรูปแบบต่าง ๆ
3. เป็นระบบเศรษฐกิจ ที่มุ่งพัฒนาทั้งคนและทั้งกระบวนการทางเศรษฐกิจ ซึ่งถ้าคนไทยปฏิบัติตามระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงก็จะส่งผลให้เกิดภาวะ “เศรษฐกิจอภังการ ธรรมอภังการ คนก็มีความสุข”
4. เป็นระบบเศรษฐกิจ ที่ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน ไม่มุ่งทำลายทรัพยากรธรรมชาติจนกลายเป็นการทำร้ายธรรมชาติ
5. เป็นระบบเศรษฐกิจที่ฝึกให้มนุษย์ตระหนักรู้ถึงศักยภาพในด้านการสามารถพึ่งตนเองได้

3. พุทธธรรมเพื่อการสอนสังคมศึกษาในปกครองแบบสามัคคีธรรม

การปกครอง หมายถึง การดูแล การคุ้มครอง การบริหาร ให้บ้านเมือง สังคม ประเทศชาติสามารถอยู่ด้วยกันได้อย่างเป็นระบบระเบียบ เพื่อให้เกิดความสงบสุขอย่างแท้จริงด้วยระบบการปกครองแบบความสามัคคี การที่บุคคลในรัฐหรือประเทศและสังคมนั้น ๆ แสดงออกซึ่งการรวมกำลังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จสมประสงค์ตามความต้องการของรัฐ หรือประเทศ และสังคมนั้น ๆ และกำลังที่รวมกันนั้น เป็นได้ทั้งกำลังทางกาย กำลังทางใจ กำลังทางความรู้ กำลังทางทรัพย์ เพื่อร่วมกันสร้างประโยชน์และความสุข มิใช่รวมกำลังกันเพื่อทำลายหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น โดยมีองค์ประกอบด้านคุณธรรมที่เกี่ยวข้อง คือ ความรับผิดชอบ ไม่เห็นแก่ตัว มีใจเป็นธรรม และมีระเบียบวินัย ซึ่งสังเกตได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามัคคี คือ การร่วมกันปฏิบัติงานด้วยความกลมเกลียวไม่ทะเลาะวิวาทคิดทำลายหรือแก่งแย่งชิงดีกัน มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ไม่เห็นแก่ตัว มีใจเป็นธรรมและมีระเบียบวินัย ซึ่งเกิดจากการรับรู้และสรุปตามความเข้าใจของแต่ละคน ในส่วนของรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม เป็นรูปแบบการปกครองที่มีในสมัยพุทธกาล เป็นการปกครองที่ให้อำนาจแก่คณะบุคคลที่มีอำนาจได้ร่วมกันปกครอง เพื่อให้สามารถพัฒนาบ้านเมืองก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้อีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าเปรียบในปัจจุบันแล้วถือว่าระบบประชาธิปไตยมีส่วนคล้ายมากที่สุดกับระบบสามัคคีธรรม หลักการปกครองแบบสามัคคีธรรมนั้นต้องใช้หลักธรรมที่จะช่วยก่อให้เกิดความสามัคคีในสังคมโดยตรง หลักธรรมที่ได้

กล่าวมาแล้วคือ หลักอคติ 4 หลักอภิธานิธรรม 7 ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมของผู้ปกครองโดยตรง หลักทศ 6 และหลักสังคหวัตถุ 4 ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมของผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้สังคมเกิดความสามัคคีกัน และวิถีชีวิตการปกครองแบบสามัคคีธรรมนั้น ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ภายใต้การปกครองของรูปแบบสามัคคีธรรม เป็นวิถีชีวิตที่ต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นให้มากที่สุด ต้องมีการประชุมหารือ ตกลงกันให้เรียบร้อย ก่อนที่จะได้ดำเนินการสิ่งใดออกมาสู่ ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองในรูปแบบนี้ (ที.ม. (ไทย) 10/68/86; อง. สดตก, (ไทย) 20/20/18. ; ที. ป, (ไทย) 11/176/196.)

ความสำคัญของการปกครองแบบสามัคคีธรรมสามารถแบ่งออกเป็นประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. การปกครองแบบสามัคคีธรรมต้องเคารพเหตุผลมากกว่าบุคคล คือ จะต้องไม่ศรัทธาในตัวบุคคล หนึ่งบุคคลใดจนลืมนึกถึงความสามารถที่แท้จริง โดยต้องยอมรับว่าทุกคนมีความสามารถ และมีสติปัญญาอยู่ในวงจำกัดอาจมีทักษะที่ถูกต้องในบางเรื่องและผิดในบางเรื่อง จะต้องไม่เคร่งครัดในระบบอาวุโสมากเกินไป ต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นเพื่อค้นหาเหตุผลที่ถูกต้องอย่างแท้จริง เพราะเหตุผลจะช่วยจรรโลงให้การปกครองแบบสามัคคีธรรมดำเนินไปได้

2. การปกครองแบบสามัคคีธรรมต้องรู้จักประนีประนอม ผู้ที่มีศรัทธาในระบอบนี้จะต้องรู้จักการยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น ไม่ยึดมั่นในความคิดเห็นของตนเองอย่างมีดบอด ยอมผ่อนปรนหรือแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ตามเหตุผลที่ถูกต้องและเหมาะสม ยอมรับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยวิธีสันติมากกว่าการแก้ไข ด้วยวิธีที่รุนแรง

3. การปกครองแบบสามัคคีธรรมต้องมีระเบียบวินัย ผู้ที่อยู่ในสังคมประชาธิปไตยต้องเป็นผู้ที่มีระเบียบวินัยประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม ถึงแม้การปกครองแบบสามัคคีธรรมจะมีส่วนที่คล้ายกับประชาธิปไตย ที่ให้มีสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนก็จริง แต่การใช้สิทธิเสรีภาพต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย การใช้สิทธิเสรีภาพเกินขอบเขตจนไปละเมิดเสรีภาพของบุคคลอื่น ย่อมทำให้เกิดความสับสนอลเวง ความไร้ระเบียบในสังคม ดังนั้น สังคมจะดำรงอยู่ได้ถ้าคนในสังคมเป็นผู้มีระเบียบวินัย

4. การปกครองแบบสามัคคีธรรมต้องมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความรู้สึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม มักเกิดขึ้นเนื่องจากความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของประเทศ จะต้องประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น การรักษาทรัพย์สมบัติของส่วนรวม และปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง เป็นต้น

สรรพสัตว์ทั้งหลายล้วนปรารถนาความสุข มนุษยชาติต่างปรารถนาอยากให้โลกมีสันติสุข มีการเรียกร้องหาสันติภาพกันทั่วโลก แต่จะมีสักกี่คนที่รู้ว่า สันติภาพภายนอกต้องเริ่มมาจากสันติสุขภายใน และสันติสุขภายในต้องเริ่มจากการฝึกฝนใจให้หยุดนิ่ง เว้นจากการปฏิบัติธรรมแล้ว ไม่มีวิธีอื่นใด ที่จะทำให้เราได้พบกับสันติสุขที่แท้จริง หากทุก ๆ คนในโลกตั้งใจปฏิบัติธรรม ให้เข้าถึงพระธรรมภายใน เมื่อนั้นจะซาบซึ้งว่าพระธรรมภายในเป็นแหล่งกำเนิดของความสุขที่แท้จริง แล้วคนทั้งโลกจะหันมาแสวงหาสันติภาพอย่างถูกวิธี ด้วย

การฝึกใจให้หยุดนิ่งพร้อม ๆ กัน เมื่อถึงเวลานั้นสิ่งที่เป็นความปรารถนาาร่วมกัน คือ สันติภาพโลก จะบังเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เป็นคุณธรรมที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่อย่างมีความสุข เป็นปรากฏการณ์สำคัญที่สุด ในการที่จะทำให้สังคมประเทศชาติ มีความมั่นคงและปลอดภัย ไม่ถูกข้าศึกกรูกราน หรือถูกแทรกแซงให้บ้านเมืองระส่ำระสาย ความสามัคคีเป็นยิ่งกว่าป้อมปราการของบ้านเมือง ที่สูงตระหง่านเสียดฟ้า เพราะเป็นประดุกป้อมปราการ หรือกำแพงเมืองที่มีชีวิตจิตใจ ที่ทุกคนต่างมีความเข้มแข็ง พร้อมที่จะเสียสละรักษาประเทศชาติ แม้ข้าศึกจะมีพลังอำนาจ มีความสามารถมากมายเพียงไร แต่ก็ไม่สามารถทำลายกำแพงแห่งความสามัคคีของหมู่คณะไปได้ ความสามัคคีของหมู่คณะจึงนำสุขมาให้ นักปราชญ์บัณฑิตทั้งหลาย จึงยินดีในสามัคคีธรรม และสนับสนุนให้หมู่คณะรู้จักสมัครสมาน หากขาดความสามัคคี นั้นเปรียบเสมือนกลางร้ายว่า ความเสื่อมสลายกำลังจะเกิดขึ้นในไม่ช้า

4. พุทธจริยาการสอนสังคมศึกษาเพื่ออนุเคราะห์โลกอย่างบูรณาการ

ที่มาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์แรก ตราบจนถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน และเหล่าหน่อเนื้อพุทธางกูร พระบรมโพธิสัตว์ ผู้ทรงพระคุณเมตตาอันประเสริฐต่อสรรพสัตว์ทั้งปวง ให้พ้นจากภัยวิภังขสสารแต่ก่อนมานานนับ จะหาที่สุดมิได้ เหล่าสรรพสัตว์น้อยใหญ่หลงเวียนว่ายอยู่ในทะเลทุกข์แห่งวิภังขสสาร เกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิด ไม่มีที่สิ้นสุด หลงอยู่ในทะเลแห่งความทุกข์ แต่ไม่รู้ว่ายตนเองอยู่ท่ามกลางทะเลทุกข์ที่ไร้ฝั่ง ครั้นนั้น ได้ปรากฏมหาบุรุษผู้เปี่ยมไปด้วยเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายได้ดำริว่า ภพภูมิทั้งหลายที่หมู่สัตว์ได้เวียนว่ายตายเกิดครั้งแล้วครั้งเล่า ไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ วนเวียนอยู่ในทุกข์ ไปเกิดในสุคติภูมิก็ยินดีมีความสุข ไปเกิดในทุคติภูมิก็เป็นทุกข์หนักแสนสาหัสตัวเราเองก็ไม่ต่างไปจากผู้อื่น อย่างกระนั้นเลย เรามาหาหนทางที่จะออกจากสังสารวัฏนี้เถิด จากนั้นมหาบุรุษก็ได้อธิษฐานมั่นที่จะหาหนทางออกจากสังสารวัฏให้จงได้

ในช่วงนี้ท่านก็เพียรศึกษาหาความรู้ เพียรถามครูอาจารย์ท่านต่าง ๆ ครั้งไปเกิดไปจุติ ณ ภพภูมิอันเป็นสุคติภูมิ ก็เพียรถามยังท่านผู้เป็นใหญ่ในภพภูมินั้นว่ามีหนทางใด ในการที่จะออกจากสังสารวัฏนี้ ได้นับเป็นเวลานานแสนนาน ทิมหาบุรุษได้ท่องเที่ยวไปในภพภูมิต่าง ๆ เพื่อค้นหาสัจธรรม อันจะนำพาเราขึ้นสรพพสัตว์ให้พ้นจากวิภังขสสารในที่สุด ท่านมหาบุรุษก็ได้ทราบด้วยตนเองว่า ยังไม่มีผู้ใดสามารถหยั่งรู้ได้ว่าธรรมใดเป็นธรรมอันพิสุทธิ์ เป็นธรรมอันทำให้อาสวะกิเลสสิ้นลง หลุดพ้นจากการเกิดแก่เจ็บตาย แต่ในดวงจิตอันเปี่ยมไปด้วยเมตตาอันหาที่สุดไม่ได้ต่อมวลสรรพสัตว์ ท่านมีความมั่นคงอย่างแรงกล้าที่จะค้นหาสัจธรรมนั้นด้วยตัวของท่านเอง ณ จุดนี้เอง ที่เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการบังเกิดพระมหาโพธิสัตว์พระองค์แรกขึ้นในมหาสังสารวัฏแห่งนี้ ในวินาทีที่พระองค์ทรงตั้งสัจจาธิฐานด้วยนัยยะที่เปี่ยมไปด้วยพระเมตตาต่อสัตว์โลก

ในการที่พระองค์จะทรงเริ่มต้นบำเพ็ญบารมีเพื่อปรารถนาสัมมาสัมโพธิญาณ เพื่อรู้ชนสรรพสัตว์ทั้งหลาย ณ วินาทีนั้น พุทธาก็บังเกิดสันสะท้านสะเทือนลั่นไปทั้งจักรวาลน้อยใหญ่ ทวยเทพเทวาทั้งหลายต่างก็รับรู้ด้วยความเป็นทิพย์ว่า เป็นเหตุจากแรงอำนาจแห่งสัจจาธิฐานของพระมหาโพธิสัตว์เทพพรหมผู้ทรงความเป็นสัมมาทิฐิ ต่างก็โสมนัสการกับอุดมการณ์อันตั้งมั่นนี้ ครั้งจากพระชาตินั้นแล้ว พระมหาโพธิสัตว์เจ้า ผู้เป็นปฐมวงศ์ ก็ทรงบำเพ็ญบารมีอยู่ในห้วงแห่งวัฏฏะ จนพระบารมีทั้ง 10 ทศน์ ของพระองค์เต็มบริบูรณ์ พระมหาโพธิสัตว์เจ้าท่านทรงบำเพ็ญบารมีมาอย่างเหนียวเหนียวยาวนานแสนเข็ญยิ่งนัก เนื่องจากยังไม่เคยมีท่านผู้ใด

ครั้นเมื่อพระมหาโพธิสัตว์ ท่านได้มาจุติยังพระชาติสุดท้าย พระองค์ก็ทรงบรรลุถึงซึ่งสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้ขอบได้โดยพระองค์ทรงพบวิโมกข์ธรรม ธรรมอันเป็นเครื่องหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ครั้งนั้นเอง มวลเหล่าทวยเทพมนุษย์และสัตว์ ล้วนแล้วแต่ยินดีปรีดาอัมเอนใจในธรรมอันประดุจน้ำอมฤตหลังขุโลมดวงจิตของเหล่าสรรพสัตว์น้อยใหญ่ให้ชุ่มเย็นด้วยธรรมปิติ หมู่สัตว์มากมายจำนวนนับไม่ถ้วน ได้ฟังธรรมและบรรลุธรรมอันเป็นอริยะภูมิวิสัย นับแต่พระโสดาบันจนถึงพระอรหันต์ผลในเวลาอันสั้น เมื่อพระองค์ทรงหยั่งพระญาณเห็นเหตุการณ์แล้ว ท่านก็ทรงหยั่งกำลังใจของสัตว์ทั้งปวงว่า มีจิตดวงใด จะทรงอารมณ์ใจ ทรงบารมีพอที่จะสร้างบำเพ็ญบารมี เพื่อความเป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคตกาลได้หรือไม่ ครั้นทรงหยั่งรู้ว่ามี ก็ทรงบันลือสีหนาทและประกาศออกไปทั่วจักรวาลทุกภพภูมิว่า

“การบำเพ็ญบารมีเพื่อการปรารถนาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นเอกองค์เนื่อนาบุญแก่หมู่สัตว์ทั้งปวง หากผู้ใดมีใจอาดูรในทุกข์ของหมู่สัตว์ทั้งหลายยินยอมแบกทุกข์ทั้งมวลของหมู่สัตว์นั้นไว้เต็มทั้งสองบ่าวยข้ามมหานทีเดือด อันหาฝั่งมิได้ มีอันตรายนั่นรอบในมหานทีนั้น ผู้ใดมีใจเปี่ยมไปด้วยเมตตาต่อสรรพสัตว์ ด้วยกำลังใจปานนี้ ก็พึงได้ได้อธิฐานจิตเพื่อตั้งต้นการบำเพ็ญบารมีเพื่อการปรารถนาสัมมาสัมโพธิญาณเกิด ” พุทธประเพณีที่จะไม่มีการประกาศพระพุทธรูปศาสนาทับเขตกาลเขตสมัยกัน พุทธประเพณีที่พุทธภูมิจะต้องเอื้อเฟื้อในธรรมในความดี ในการบำเพ็ญบารมีต่อกัน นอกเหนือจากที่ทรงกำหนดแบบแผน แนวทางในการสร้างบารมี เพื่อความเป็นพระพุทธรูปเจ้า

ในกาลครั้งนั้น มีมากมายหลายท่านที่ได้ตั้งความปรารถนาให้ถึงซึ่งสัมมาสัมโพธิญาณ รวมทั้งก็มีอีกมากที่ได้อธิฐานพุทธภูมิพิเศษ อาทิ การปรารถนาเป็นพระพุทธรูปเจ้าองค์สุดท้ายบ้าง การเป็นพระพุทธรูปเจ้าผู้ทรงมีอายุพระพุทธรูปศาสนายาวนานยาวนานที่สุดบ้าง การเป็นพระพุทธรูปเจ้าผู้ทรงมีพระสาวกสามารถรู้ชนสรรพสัตว์เข้าสู่พระนิพพานได้มากที่สุดบ้าง แต่ก็มีบางท่าน ที่บำเพ็ญบารมีช่วยส่งเสริมให้พุทธภูมิได้เข้าถึงการสร้างบารมีจนบรรลุเป็นพระพุทธรูปเจ้าให้มากที่สุด เป็นเหมือนพี่เลี้ยงที่คอยช่วยชี้แนะผลักดันผู้อื่นให้บรรลุเป็นพระพุทธรูปเจ้าโดยเร็ว ส่วนตัวเองจะบรรลุเมื่อไรก็ช่างขอให้ได้ช่วยพุทธภูมิท่านอื่นในช่วงกลางบ้าง ช่วงก่อนบ้าง อนันตยุค จึงได้มาเกิดใช้หนี้ที่ได้อธิฐานอยู่นี้ที่เราได้หยิบยกมาให้อ่านให้ฟังนี้ ก็เป็นเรื่องราวอันยาวนานที่พระท่านเล่าสืบต่อ

ให้ฟังอย่างค่อนข้างละเอียด เพื่อให้พุทธภูมิทั้งหลายได้เห็นภาพรวมของงานที่สมเด็จพระสังฆราชท่านได้ทรงวางรากฐานเอาไว้อย่างมั่นคงหนาแน่นและยาวนานจนสุดแก่ทุกซ์ ดังนี้ (ไสว มาลาทอง, ๒๕๔๒ : ๓๒)

4.1 พุทธัตถจริยา ทรงทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า เช่น ทรงวางสิกขาบทเป็นพุทธอาณัติ สำหรับควบคุมความประพฤติของผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ทรงแนะนำให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหน้าที่ของตน ทรงวางพระองค์ต่อผู้ที่เข้ามาบวชและแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา ในฐานะของบิดากับบุตร ผู้ปกครองกัลยาณมิตร ศาสดาผู้เอ็นดูเป็นต้น ตามสมควรแก่บุคคลและโอกาสนั้น ๆ จนสามารถประดิษฐานเป็นรูปสถาบันศาสนาสืบต่อกันมาได้

4.2 ญัตตจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ เช่น ทรงมีพระพุทธานุญาตพิเศษ ให้พระญาติของพระองค์ที่เป็นเดียรฉัตร (นักบวชนอกพระพุทธศาสนา) มาก่อน ให้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้โดยไม่ต้องอยู่ติดยปริวาสก่อน (ติดยปริวาส คือ วิธียุกรรมสำหรับเดียรฉัตรที่ขอบวชในพระพุทธศาสนา จะต้องประพฤติปริวาส (การอยู่ชดใช้หรืออยู่กรรม) ก่อน 4 เดือน หรือจนกว่าพระสงฆ์พอใจจึงจะอุปสมบทได้) หรือการที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพระญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ ทรงแนะนำให้พระญาติซึ่งกำลังจะทำสงครามกันได้เข้าใจในเหตุผล สามารถปรองดองกันได้

ญัตตจริยา เป็นคำเรียกพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าที่ทรงปฏิบัติหน้าที่สงเคราะห์ญาติในฐานะที่เป็นญาติ กล่าวคือทรงสงเคราะห์พระบิดา พระมารดา ตลอดถึงพระประยูรญาติ พระบรมวงศานุวงศ์ให้ได้เข้าถึงพระรัตนตรัย เข้าถึงธรรม จึงถึงให้บวชในพระศาสนาและบรรลุมรรคผลนิพพาน เป็นต้นว่าเสด็จไปโปรดพระบิดาและพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์หลังจากตรัสรู้ได้ไม่นาน เสด็จไปโปรดพระมารดาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เสด็จไปห้ามพระญาติสองฝั่งมิให้รบพุ่งกันเพราะเหตุแย่งน้ำทำนา ประทานอุปสมบทให้แก่พระนันทะ พระนางรูปนันทา ซึ่งเป็นพระอนุชาและพระภคินีต่างมารดา ทรงแนะนำสั่งสอนจนได้เป็นพระอรหันต์ทั้งสองพระองค์

4.3 โลกัตถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้าแก่ชาวโลกภายหลังจากตรัสรู้และเสวยวิมุตติสุข (ความสุขอันจากความหลุดพ้นจากกิเลสแล้ว) ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ในฐานะที่พระองค์เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมโลก ความสำเร็จในจริยาข้อนี้ทรงอาศัยพุทธะกิจประจำวัน ซึ่งขอกล่าวยืนยันไว้ในบทนี้อีกพอสังเขปมี 5 ประการ คือ

พุทธกิจประการที่ 1 เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เพื่อเป็นการโปรดสัตว์โลกผู้ต้องการบุญ

พุทธกิจประการที่ 2 ในเวลาเย็นทรงแสดงธรรมแก่คนผู้สนใจในการฟังธรรม

พุทธกิจประการที่ 3 ในเวลาค่ำทรงประทานพระโอวาทให้ภรรมาฐานแก่ภิกษุทั้งหลาย

พุทธกิจประการที่ 4 ในเวลาเที่ยงคืน ทรงแสดงธรรมและตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย

พุทธกิจประการที่ 5 ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวดดูสัตว์โลกที่อาจจะรู้ธรรมซึ่งพระองค์ทรงแสดงแล้ว ได้รับผลประโยชน์ตามสมควรแก่อุปนิสัยบารมีของคนเหล่านั้น และพุทธกิจประการที่ 5 นี้เอง เป็นจุดเด่นในการทำงานของพระพุทธเจ้า จนทำให้ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาบางคนมีความรู้สึกว้า “ทำไมคนแต่ก่อนสำเร็จมรรคผลกันง่ายเหลือเกิน” ถ้าศึกษารายละเอียดแล้วจะพบว่า ไม่มีคำว่าง่ายเลย เพราะนอกจากจะอาศัยวาสนาบารมีของคนเหล่านั้นเป็นฐานอย่างสำคัญแล้ว การแสดงธรรมของพระองค์นั้น เป็นระบบการทำงานที่มีการศึกษาข้อมูลการประเมินผล การสรุปผล ในการแสดงธรรมทุกครั้ง

หลังจากที่บุคคลนั้น ๆ ปรากฏในข่ายพระญาณของพระพุทธเจ้า คือ ทรงรู้ว่าเขาเป็นใคร มีอุปนิสัยบารมีอย่างไร แสดงธรรมอะไรจึงได้ผล หลังจากแสดงธรรมแล้วผลจะออกมาเป็นอย่างไร ดังนั้น การแสดงธรรมทุกครั้งของพระพุทธองค์จึงบังเกิดผลเป็นอัจฉริยะ เพราะจะทรงแสดงเฉพาะแก่ผู้เป็นพุทธเวไนยคือสามารถแนะนำให้รู้ได้เป็นหลัก

5. อุดมการณ์งานยิ่งใหญ่ของสัพพัญญบุคคล

อุดมการณ์ของพุทธบุคคล (สัพพัญญ) หมายถึง การสร้างบารมีเพื่อที่จะเป็นพระพุทธเจ้าได้นั้น จะต้องอาศัยกำลังใจอันมหาศาล และใช้ระยะเวลาในการสร้างบารมีที่ยาวนานมาก จนกว่าจะได้มาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง มีเป้าหมายอันจะนำพาเรือชนสรรพสัตว์ให้พ้นจากวัฏสงสาร พระพุทธเจ้าจึงแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ตามพระบารมีที่ได้สั่งสมอบรมมา คือ (พระวิเศษพรหมคุณ, รศ .ดร.และคณะ, 2562 : 286)

5.1 พระปัญญาธิกคุณ คือ พระพุทธเจ้าที่ทรงสร้างบารมีประเภทมีพระปัญญาแก่กล้า มีปัญญาบารมีมาก คือรับจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ก็จะมีพุทธบริษัท 4 อยู่จำนวนหนึ่งที่พาเข้านิพพาน ใช้ระยะเวลาในการสร้างบารมี 20 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป เริ่มตั้งแต่ทรงดำริในพระทัยว่า จะเป็นพระพุทธเจ้าใช้เวลา 7 อสงไขย เมื่อสั่งสมกุศลธรรมแล้ว เปล่งวาจาว่าอยากเป็นพระพุทธเจ้า ใช้เวลาอีก 9 อสงไขย แล้วหลังจากได้รับพุทธพยากรณ์ครั้งแรกว่า จะได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอนาคตกาลภายภาคเบื้องหน้าใช้เวลาอีก 4 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป รวมแล้วใช้เวลาสร้างบารมีทั้งหมด 20 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป

5.2 พระศรัทธาธิกพุทธเจ้า คือ พระพุทธเจ้าที่ทรงสร้างบารมีประเภทมีศรัทธาแก่กล้า คือมีศรัทธามาก ยึดเวลาไปอีกอยู่ในระดับกลาง ยังไม่รับเข้านิพพาน จะขอรวบรวมพุทธบริษัท 4 ให้ได้มาก ๆ แล้วจะได้พาเข้านิพพานทีละมาก ๆ ใช้ระยะเวลาในการสร้างบารมี 40 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป เริ่มตั้งแต่ทรงดำริในพระทัยว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าใช้เวลา 14 อสงไขยเมื่อสั่งสมกุศลธรรมแล้วเปล่งวาจาว่า อยากเป็นพระพุทธเจ้า ใช้เวลาอีก 18 อสงไขย และหลังจากได้รับพุทธพยากรณ์ครั้งแรกว่า จะได้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ ในอนาคตกาลภาย

ภาคเบื้องหน้าใช้เวลาอีก 8 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป รวมแล้วใช้เวลาสร้างบารมีทั้งหมด 40 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป

5.3 พระวิริยาธิกพุทธเจ้า คือ พระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงสร้างบารมีประเภทมีความเพียรแก้กล้า เรียกว่าปรารธนาจะนำพาพุทธบริษัท 4 เข้านิพพานไปให้ได้มาก ๆ จะใช้เวลานานแค่ไหนก็ยอม เหมือนอย่าง พระศรีอริยเมตไตรย ใช้เวลาในการสร้างบารมี 80 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป อีกหนึ่งเท่าของประเภทสัทธาธิก พุทธเจ้า เริ่มตั้งแต่ทรงดำริในพระทัยว่าอยากจะเป็นพระพุทธเจ้าใช้เวลา 28 อสงไขย เมื่อสั่งสมกุศลธรรมแล้ว เปล่งวาจาว่าอยากเป็นพระพุทธเจ้าอีก 36 อสงไขย และหลังจากได้รับพยากรณ์ครั้งแรกว่า จะได้เป็นพระพุทธเจ้าใช้เวลาอีก 16 อสงไขยแสนมหากัป รวมแล้ว 80 อสงไขยอีกแสนมหากัป

พระพุทธเจ้าทั้งสามประเภทนั้น จะต้องใช้เวลาในการสร้างบารมีที่ยาวนานมาก อย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 20 อสงไขยกับอีกแสนมหากัป จนกระทั่งในพระชาติสุดท้ายของพระพุทธองค์ จึงได้รับพระนามว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือต้องมีบารมีเต็มเปี่ยม ถึงจะเป็นผู้นำในการหลุดพ้นจากภพนี้ไปได้ ดังนั้น กว่าจะมา เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่เดิมพระองค์ก็เป็นปุถุชนธรรมดาเหมือนอย่างพวกเรา แต่ความคิดนั้นไม่เหมือนกับ ความคิดของพระองค์ใหญ่กว่า และยิ่งใหญ่คนทั่วไปคิดแค่ยิ่งใหญ่ แต่ด้วยพุทธวิสัยของพระองค์คิดใหญ่ ยิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ

มีสิ่งที่น่าศึกษาว่า พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์จะไม่เสด็จอุบัติในภพภูมิอื่น หรือในทวีปอื่น แต่จะ เสด็จอุบัติขึ้นเป็นมนุษย์ที่ชมพูทวีปเท่านั้น ทวีปในที่นี้หมายถึง ทวีปหรือโลกที่อยู่รอบ ๆ เขาพระสุเมรุในทิศ ทั้งสี่ ได้แก่ ชมพูทวีป อุตตรกุรุทวีป อปรโคยานทวีป ปุพพิเททวีป เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกคราว ใด ในกาลนั้น เรียกว่า อสฺสณฺญกัปป แปลว่า มหากัปที่ไม่ว่างเปล่าจากมรรคผลนิพพานในหนึ่งมหากัป มีระยะเวลาที่ยาวนานมาก แต่ไม่แน่ว่า พระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ทุกมหากัปเสมอไปหรือไม่ บาง มหากัปไม่มีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นมา เพราะฉะนั้น การที่บุคคลผู้ทรงคุณวิเศษเป็นนิตยโพธิสัตว์ จะเสด็จมา ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้นจึงเป็นการยากมาก

6. สรุป

พุทธธรรมการสอนสังคมศึกษาเพื่ออนุเคราะห์อย่างบูรณาการ เป็นพลังแห่งความกรุณา ของ พระพุทธเจ้าประกอบไปด้วย ความเมตตา กรุณา เสียสละ ต้องการช่วยเหลือให้สรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงส่งพระสาวกออกประกาศพระศาสนา เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ พระองค์ทรงตัดสินพระทัยเผยแผ่ธรรมด้วยพระมหากรุณาเพื่ออนุเคราะห์สรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์

พระพุทธเจ้า ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เมื่อตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้าแล้ว ทรงตัดสินพระทัยเผยแผ่พระธรรมด้วยพระมหากรุณา เพื่ออนุเคราะห์สรรพสัตว์ให้พ้นจาก ความทุกข์ แม้ว่าจะทรงรู้สึกว่า เป็นการยากลำบากเพียงใดก็ตาม ทรงส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนา

เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ ทรงมีจิตที่ประกอบไปด้วยความเมตตา และกรุณาและปรารถนาจะช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ และเสียสละโดยไม่หวังผลตอบแทน พระพุทธจริยาอันเกิดจากการตั้งปณิธาน หรือการตั้งความปรารถนาที่เป็นพระพุทเจ้าเพื่อช่วยเหลือ สรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์และสังสารวัฏ ตั้งแต่เมื่อครั้งที่ยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากการพิจารณาเห็นความทุกข์ของสรรพสัตว์และโทษภัยของกิเลสและสังสารวัฏ “เราตรัสรู้แล้ว จะให้ผู้อื่นตรัสรู้ด้วย เราพ้นแล้วจะให้ผู้อื่นพ้นด้วย เราข้ามได้แล้ว จะให้ผู้อื่นข้ามได้ด้วย”

พระพุทธเจ้าทรงลงมือช่วยเหลือ หรือ สงเคราะห์สรรพสัตว์ด้วยพระองค์เอง ทรงสอนให้พระสาวกหรือพุทธบริษัทมีจิตใจที่มีความเมตตา กรุณา เสียสละ ละคลายความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เพื่อกระทำประโยชน์หรือช่วยเหลือผู้อื่นอย่างไร้เงื่อนไข ทรงส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนา หรือเผยแผ่พระธรรม เพื่อเป็นการช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้วยการให้ธรรมทาน พระพุทธเจ้าทรงให้ความสงเคราะห์ หรือช่วยเหลือให้ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือประสบความสุขทั้งในระดับ “โลกียะสุข” และ “โลกุตตรสุข” คือความเป็นพระอรหันต์อันเป็นอุดมคติสูงสุดในพระพุทธศาสนา

7. เอกสารอ้างอิง

นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ. (2554). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.

_____. (2560). *จริยศาสตร์กับจริยธรรมสิ่งแวดล้อม*. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2550). *ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ภูมิพลอดุลยเดช. *ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. [ออนไลน์]: แหล่งข้อมูล, <https://www.goyoknow.org/posts>, (สืบค้นเมื่อ 10/10/2565)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). *ธรรมานุญชีวิต*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.

พระวิเทศพรหมคุณ, รศ .ดร.และคณะ. (2562). *พุทธวิธีกับการสอนสังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ : บริษัท จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วสิน อินทรสระ. (2554). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์บรรณกิจ.

ไสว มาลาทอง. (2556). *คู่มือการศึกษาจริยธรรม*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

Volume 2 No 3 (September-December 2022)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2565)

~ AA 18 ~

Wishing Journal Review.

วารสารภาวนาสารปริทัศน์